VALERIU ANANIA

Memorii

Cronologie de Ștefan Iloaie

POLIROM
2026

Cuprins

Cronologie (Ștefan Iloaie) 5

PARTEA ÎNTÂI

Cuvânt înainte 15

Adolescență verzuie 17
Parada închisorilor 36
Cărările pribegiei 84
Studenție transilvană 108
Generația academică Cluj '46 118
Din nou în pribegie 149
Sub patriarhul Justinian 181
Din nou, pe brânci, *nella città dolente* 254
Proces în umbra lui Kafka 287
Sinistrul interludiu 297
Eram în Aiud 329
Balans pe trambulină 344

PARTEA A DOUA

Cuvânt înainte 357

În sfârșit, liber ! 359
Întâmpinare cu tâlc 361
Început în Lumea Nouă 364

Cele două episcopii româno-americane 366
Valerian Trifa 368
Victorin Ursache 371
Prima întâlnire cu Valerian Trifa 374
Alegerea episcopului Victorin 375
Hirotonirea și instalarea episcopului Victorin 377
Pâră românească 380
Presa Exilului 383
Șeful meu 386
Colaboratorii mei 398
Evoluții și involuții 405
Amendarea statutului 408
O Sală Românească în Detroit 410
Alt moment penibil 416
Eu și țara mea. Prima vizită 419
Dileme și echilibru 421
Debut în dramaturgie 423
Un Cadillac pentru patriarh 427
Conflict la Uppsala 437
Căi ecumeniste 443
În India 445
În Etiopia 453
1. Atelier literar în Honolulu. Fișe pentru un roman 459
2. Atelier literar în Honolulu. Texte dramatice *ne varietur* 463
Jurnal hawaiian 465
Învecinări. Albi și negri 563
Ciciloanca 568
Dawn 570
Lică Herșcovici 572
Mihai Iancu 576
Constantin Antonovici 578
Ion Cârja 580
Nicu Caranica 585
George Uscătescu 595
Mircea Eliade 598
Mira Simian 600
Implicații culturale 606
Eu și Securitatea între 1965 și 1976 608

Moartea patriarhului Justinian 634
Sub patriarhul Iustin 639
Pensionar la Văratec 651
O nouă versiune românească a Bibliei 657
Prin cetatea culturii 665
Cu patriarhul Teoctist 672
Noul mitropolit al Moldovei 694
Bătrânul oștean, rechemat sub drapel 697

Adolescență verzuie

Era în vara lui 1941. Absolvisem Seminarul Central; destul de sărac, nu aveam nici o meserie, așteptam toamna, să intru la Facultatea de Teologie cu vreo bursă oarecare. Inspirat de un articol al lui Arghezi publicat în revista *Vremea*, mă angajasem chelner la restaurantul jupânului Manole Șerbănescu – un local de clasa a doua, pe strada Vasile Lascăr – și câștigam bani buni, lucrând cu șervetul, de la șapte seara până spre unu noaptea. Localul avea și grădină, orașul era plin de nemți, ostașii lui Hitler aveau bani mulți și consumau din plin bere amestecată cu coniac. Aveam asigurate cele două mese ale zilei; cu o parte din câștig îmi plătisem chiria (locuiam într'o cameră de pe bulevardul Dacia, mi se pare că la numărul 20), cu altă parte acopeream unele cheltuieli ale revistei *Dacia Rediviva*, pe care o editam împreună cu un grup de prieteni, tot atât de săraci și entuziaști. Plătisem o datorie la tipografia „Fântâna Darurilor" și tipăream acum revista, tot pe datorie, la tipografia mânăstirii Cernica, al cărei director, Cristofor Dancu, călugăr și gazetar de dreapta, se oferise să ne ajute. Făceam drumul la Cernica de două-trei ori pe săptămână, pentru corecturi, și izbutisem astfel să-mi distrug și ultima pereche de pantofi, din ale căror tălpi rămăseseră doar ramele. (Îmi aduc aminte că mă plimbam odată pe bulevardul Elisabeta cu amicii mei Constantin Bărbulescu și Zaharia Ducu, discutând aprins perspectivele revistei noastre. Ne opriserăm în fața Universității, gata să ne despărțim. Eu isprăvisem țigara; am aruncat mucul și, instinctiv, am vrut să-l strivesc cu piciorul, dar în acel moment am scrâșnit de durere și am sărit ca un arc, simțind mucul aprins al țigării înșurubat în ciorap și'n piele. Fie de durere, fie de rușine, am rupt-o la fugă, în timp ce prietenii, înveseliți foarte, îmi strigau din urmă: Trăiască *Dacia Rediviva*!).

Cred că era pe la sfârșitul lui iulie sau începutul lui august când mă întorceam de la Cernica și mergeam pe șoseaua Ștefan cel Mare, cu

gândul de a-i face o vizită tatălui meu, care lucra de mulți ani la Societatea Tramvaielor și locuia într'o chiliuță, la demisol, pe șoseaua Bonaparte. Atunci m'am întâlnit cu un convoi funerar ce se îndrepta spre cimitirul Pătrunjel. Dintr'o privire, mi-am dat seama că era vorba de o înmormântare „politică".

Aflasem că mai înainte cu câteva zile fusese asasinat Horia Codreanu, ultimul copil în viață al bătrânului Ion Zelea Codreanu și frate al faimosului Corneliu Codreanu, Căpitanul, fondator al Gărzii de Fier, idolul tineretului naționalist al României, asasinat și el în 1938. Uciderea lui Horia Codreanu – întâmplată seara târziu în cartierul Tei – era pusă aproape sigur pe seama agenților lui Mihai (Ică) Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în Guvernul mareșalului Ion Antonescu, care ar fi vrut să extermine familia Căpitanului. Din șoaptele prietenilor mai aflasem că trupul defunctului, îmbrăcat în cămașă verde, fusese depus în biserica Sf. Ilie-Gorgani – locaș devenit tradițional pentru găzduirea serviciilor funebre ale Gărzii de Fier – și că această permisiune, într'o vreme când pușcăriile țării gemeau de legionarii care se răsculaseră împotriva Mareșalului, fusese obținută de la însuși Mihai Antonescu, care, mai mult, trimisese o coroană de flori în memoria fostului său coleg de universitate. Evenimentul, cu toate implicațiile lui, era de natură să stârnească confuzie. Era aproape de necrezut ca cinismul unui asasin să meargă până acolo încât să trimită flori spre cinstirea victimei. Unii vedeau în aceasta o încercare a lui Ică Antonescu de a fi absolvit de bănuială, alții credeau că e un semn de destindere, alții, că e pur și simplu o cursă. Ascultam zvonurile și nu-mi băteam capul prea mult să descifrez înțelesurile. Nici nu-mi trecuse prin minte să mă duc la biserica Sf. Ilie-Gorgani, și cu atât mai puțin la înmormântare. Pe de altă parte, se spunea că acest Horia Codreanu era foarte departe de ceea ce fusese fratele său, Căpitanul, că-și petrecea nopțile prin cârciumi și profita de naivitatea credulilor, în ochii și la punga cărora trecea, totuși, drept „fratele Căpitanului" și ultima speranță legată de un nume. Cred că eram și, oarecum, prudent; fratele meu se afla de câteva luni în pușcărie, cu o condamnare de opt ani pentru „instigare la omor" în timpul rebeliunii legionare din ianuarie (el, care în viața lui n'a avut inimă să taie un pui de găină, de umbla mama pe la vecini pentru o asemenea treabă, cu ditamai flăcăul în casă), iar eu nu mă simțeam cu totul străin de așa o treabă, deși politica legionară în sine nu mă mai interesa. Cu toate acestea, întâlnirea mea cu acel cortegiu funerar avea să fie începutul unui lung șir de întâmplări și suferințe, într'un secol al statului polițist, când o simplă fișă de cazier îți pune pe frunte un stigmat de care nu vei putea să scapi toată viața.

* * *

Aveam numai cincisprezece ani când am fost recrutat în „mănunchiul de prieteni" al Frăției de Cruce din Seminarul Central, de către un elev mai în vârstă decât mine, care-mi vorbise îndelung și cu tact despre soarta nenorocită a țării, roasă până'n măduvă de stricăciunea partidelor politice, despre apariția Căpitanului inspirat de Arhanghelul Mihail, despre lupta lui cea sfântă pentru mântuirea neamului de sub ghearele jidanilor și jidoviților, despre trebuința imperioasă a unei regenerări morale prin cultivarea credinței în Dumnezeu, a cinstei, onoarei, eroismului continuu și spiritului de sacrificiu, despre elita legionară, selecționată din tot ce are neamul mai bun, despre rolul mesianic al românismului printre semințiile pământului. Convorbirile se petreceau aproape zilnic, în curte sau pe lungul coridor al internatului, și cu cât deveneau mai specifice cu atât mi se cerea mai multă discreție. Mai mult, am aflat că era vorba de o organizație secretă, conspirativă, cu oarecare vechime în interiorul școlii, în care nu sunt chemați și primiți decât cei destinați să devină legionarii de mâine ai Căpitanului.

Nu mai țin minte cum am evoluat. Cred că mi-a plăcut ideea în sine, conspirația mă fascina, gândul de a deveni „elită" mi-a gâdilat orgoliul. Oricum, am acceptat aventura, am început să citesc broșurile Gărzii de Fier și m'am pomenit la o ședință a „mănunchiului de prieteni" – un fel de stagiu pregătitor –, la care se citea cu glasul pe sfert și se cânta înăbușit. După alte câteva ședințe m'am calificat pentru avansare și am fost programat să depun legământul de „frate de cruce", adevărata înrolare pentru categoria elevilor de liceu.

Ceremonia a avut loc la 25 martie 1936 – la sărbătoarea Bunei Vestiri, sărbătoare cu semnificație deosebită în istoria și ierarhia Gărzii de Fier. Condiția (sau una dintre condiții) era să nu mănânc nimic înainte de depunerea legământului, care trebuia să se întâmple târziu după-amiază, spre orele patru. Condiția de a nu mânca era legată și de participarea la Sfânta Liturghie, dar elevii Seminarului treceau ușor peste această opreliște și se înfruptau copios, dis-de-dimineață, din bunătățile păstrate în dulapurile de la etaj, dulapuri la care se avea acces în sărbători. Păcatul nu era socotit greu și trecea neobservat la spovedanie. Așa se face că în dimineața aceea, îndreptându-mă spre dulapul meu și spunând bună dimineața unui coleg care păcătuia cu inocență, acesta mi-a întins o bucățică de slănină pe un vârf de briceag. Am ciupit-o din mers, am înghițit-o și imediat mi-am dat seama că m'am descalificat în perspectiva ceremoniei de după-amiază. Am deschis, totuși, dulapul, emoționat, căci acolo mă aștepta cămașa verde, odajdia

sfântă a tineretului naționalist de pe atunci, ascunsă din timp printre albituri. Spaima de a nu fi surprins de cineva când am îmbrăcat-o era mai mare decât aceea că nu sunt vrednic de ea. Mi-am pus repede vestonul de elev, corect închis la guler, soldățește, și m'am dus la Liturghie ca un osândit, cel mai mic dintre cei mici în capela internatului.

De la masă m'am strecurat cum am putut și m'am îndreptat spre câmpul Cotroceanca, în afara orașului, după indicațiile amănunțite primite din timp. Știam, de pildă, că la cutare colț de stradă voi vedea cutare semn, că la capătul liniei de tramvai un ins cu particularitatea cutare îmi va indica direcția fără să se uite la mine, că pe maidanul de la mahala o minge de fotbal, jucată de câțiva golani în aparență, îmi va arăta o nouă direcție, și așa mai departe, până în inima câmpului, printre gropi și dâmburi, unde se adunaseră vreo două sute de școlari ai mai multor licee din București. Am înțeles că era vorba de o nouă promoție de frați de cruce. De jur-împrejur, străji pitite pe burtă, cu șuiere discrete, asigurau paza, de departe în aproape, ștafete dădeau rapoarte grăbite șefului de grup și piereau, câteva mingi așteptau doar un semnal pentru ca totul să se transforme, în caz de alarmă, într'o nevinovată întrecere de sport. Vestoanele s'au grămădit în gropi și ne-am pomenit toți în cămașă verde, aliniați pe două rânduri, „candidații" în față și „garanții" în spate, cu trupurile smirnă la camaradul Grecu, student întârziat, după cât se putea pricepe, cu mustăcioară neagră și ochi de oțel.

Tremuram și mă stăpâneam. Când mi-a venit rândul la apel, am făcut un pas înainte și mi-am mărturisit public păcatul, scurt, fără explicații sau scuze. „Camaradul Grecu" s'a înăsprit, s'a gândit puțin, ca într'o cumpănă de conștiință, apoi mi-a permis să depun legământul cu condiția ca în Săptămâna Patimilor să nu mănânc absolut nimic de miercuri seara până Duminică după Înviere, cu excepția zilei de vineri, când, la patru după-amiază, voi putea să consum o felie de pâine și un pahar cu apă. Eram fericit.

Promoția s'a legat să nu trădeze niciodată Legiunea și Căpitanul, fiecare frate de cruce a primit săcușorul cu pelin, pe care avea să și-l coase la cingătoare, cât mai ascuns posibil, s'a ținut apoi ședință, cu tot ritualul ei de rugăciune, evocare a morților (mai precis, „apelul morților", la care se răspundea, în cor, „Prezent!"), cântece, lecturi, comentarii, „minuta Legiunii", și iar câteva cântece. Seara, în internat, adormeam cu Căpitanul în gând. Îi devenisem soldat...

Vacanța de Paști am petrecut-o în acel an la taică-meu, în București. Venise Joia cea Mare, și la orele mesei îmi făceam de lucru prin oraș și mințeam apoi că am mâncat nu știu unde. Vineri m'a luat fratele meu după cumpărături. Era om pretențios, nu-i plăcea orice și oricum, se

gândea, întreba și măsura de zece ori, lăsa spre a căuta și în altă parte, așa încât mai toată ziua m'a alergat din magazin în magazin. Mă întreba dacă-mi e foame, iar eu îi spuneam că nu, și tot amânam să ne oprim undeva, măcar că de abia mă țineam pe picioare. În sfârșit, s'a făcut ora patru și am convenit să intrăm într'un local mărunt – birt sau cofetărie, cred că nici nu vedeam bine –, să ne potolim foamea. Multă vreme după aceea mi-am făcut mustrări de conștiință că în locul unei felii de pâine mâncasem un corn și că în locul unui pahar de apă băusem unul de limonadă... O, curăția de suflet a acelei vârste!

Sâmbătă n'am pus nimic pe limbă, noaptea am mers la Înviere și Liturghie, împreună cu fratele meu, la biserica Bazilescu, din Bucureștii Noi. Ședeam la strană, ca un seminarist ce mă aflam, și încercam chiar să și cânt. Deodată s'a învârtit biserica cu mine, m'am năpustit pe ușa diaconească și am căzut grămadă, leșinat, în marginea altarului. Paracliserul a deschis ușa laterală și m'a scos la aer, părintele m'a cuminecat în grabă și mi-a dat apoi prescură și un pahar de vin. La spovedit nu mărturisisem nimic, nici din păcatul meu și nici din pedeapsa ce mi se dăduse. O asemenea mărturisire ar fi echivalat cu deconspirarea, iar eu mă legasem să nu trădez niciodată Legiunea și Căpitanul. Nu cred a-mi fi dat seama că se întrețes aici și se suprapun niște planuri, că sufletul meu devine câmpul unor confuzii și că acest soi de confuzii aveau să genereze, mult mai târziu, tragediile unor oameni pe cât de curați la inimă pe atât de puțin liberi în cuget.

Poate că sentimentul libertății – care nu m'a părăsit niciodată în viață – m'a împiedicat să fiu un frate de cruce perfect. Se spunea că Frăția de Cruce (ca și Legiunea în genere) e o școală a educației, se punea preț maxim pe disciplină, controlul conștiinței, mărturisirea voluntară, autopedepsire, sfidarea morții, iar eu nu aveam vocație nici mistică și nici ostășească. Odată cu intrarea în adolescență începusem să fumez, fugeam din internat, nu refuzam perspectiva unui chef la o cârciumă pe Calea Rahovei, gustam aventura erotică, îmi permiteam lecturi abuzive, scriam poezii străjerești, obțineam premii literare și burse de la dușmanii Gărzii de Fier. Toate acestea formau obiectul unor interogații în cadrul ședințelor, deseori eram obligat să-mi pronunț pedepse pe care nu le executam. Nu am ajuns niciodată șef al Frăției, și nici nu am căutat. Dar nici n'am fost dat afară și nici n'am plecat singur. Dimpotrivă, am activat chiar și în perioadele cele mai grele, de aspră prigoană, cum a fost aceea din 1938-1939, după asasinarea lui Corneliu Codreanu, când o asemenea activitate era extrem de primejdioasă.

Ședințele se țineau de obicei în via Seminarului, de-a lungul unui gard de lemn, în marginea livezii de caiși, pe povârnișul dinspre oraș.

Acolo eram feriți, într'adevăr, de privirile elevilor care se jucau prin larga curte a internatului, dar eram expuși unor ferestre din vecinătate, și e de mirare cum, de-a lungul unor ani, nu s'a găsit nimeni să ne vadă și să ne denunțe. Cei mai isteți dintre colegi băgaseră de seamă că unii dintre ei dispar periodic, strecurați pe după gard, căutau să iscodească și să ne prindă'n cuvânt, dar până la urmă funcționa și o anume solidaritate a generației, naționalistă, filogermană, antisemită și radicală. Înrolați și activi în organizație eram puțini în raport cu numărul total al elevilor din internat, dar cântecele legionare (care erau frumoase și mobilizatoare) le cântau toți de-a valma, în sălile de clasă, la vremea când pedagogii nu erau pe aproape.

Personal, mă simțeam în conflict moral cu directorul Seminarului, părintele Petre Partenie, om învățat, scriitor, liberal, membru în Parlament, antilegionar, care ținea la mine într'un mod cu totul aparte. El m'a încurajat să scriu literatură, datorită lui am intrat în arena publică cu prima mea piesă de teatru (*Jocul fulgilor*, reprezentată, prin recomandarea lui, la Radio România, în regia lui Atanasie Mitric), el mi-a pus la dispoziție, după acest succes, o cameră specială, în care numai eu aveam acces (lucru nemaipomenit într'un internat de Seminar), unde să mă pot retrage în timpul meu liber și să pot scrie nestingherit. Norocul meu era că nu-l aveam profesor direct și-l întâlneam astfel destul de rar. Conflictul interior se consuma mulcom și căutam să mă liniștesc spunându-mi că, la urma urmelor, și Eminescu fusese împotriva liberalilor...

În fond, implicațiile politice îmi erau foarte pe deasupra, căci cunoșteam foarte puțin din mecanismul politic al vremii. Însăși Frăția de Cruce pretindea că nu face politică, ci doar educație. Ca orice extremă, cultiva o atitudine sectară, exclusivistă: tot ceea ce e în afara Legiunii sau împotriva ei e rău, corupt. Despre comunism aveam o idee foarte vagă (se și vorbea extrem de puțin despre el la vremea aceea), dar se contura, oricum, drept principiul destructiv al omenirii. Nici despre francmasonerie sau iudaism nu știam prea multe; oricum, erau dușmanii numărul unu ai Neamului, deși eu însumi nu pricepeam prea bine acest lucru; eram născut în Oltenia, provincie în care nu au existat niciodată evrei.

Introducerea organizării străjerești (tineretul regelui Carol al II-lea) în viața Seminarului mi-a creat un alt conflict interior. Mă număram printre elevii buni, de frunte, cu nume, ai școlii, iar implicarea mea în activitatea străjerească nu putea să întârzie. Părintele Partenie mă împingea din spate, lăudându-mă în dreapta și în stânga, și îmi făcea cunoscute operele literare. Îmi aduc aminte cu câtă mândrie a anunțat odată la masă că elevului Anania Valeriu i s'a conferit un premiu de